

μέλους, ἐπομένως φρονῶ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται τόσον ἀπαραίτητον, ἄς ἐφαρμόζεται δὲ τὸ πολὺ ἐκεῖ, ὅπου τοιαύτη τις μεταβολὴ σχετίζεται· οὕτω πῶς στενωῶς μὲ τὰ προηγούμενα καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα, ὥστε νὰ μὴ παράγῃ χάσμα εἰς τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ μέλους. Πρέπει λοιπὸν νὰ ληφθῶσι τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὅπως διὰ τῆς καταλλήλου διδασκαλίας βελτιωθῇ ἡ ἐκτέλεσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τότε θὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἄδικος αὕτη ἀποστροφή ἢ ἀδιαφορία πρὸς αὐτήν, καὶ θὰ παύσῃ νὰ γίνηται ἡ ἀποτρόπαιος σκέψις περὶ παραδόσεως αὐτῆς εἰς τὴν λήθην.

Τὰ λεχθέντα περὶ διατηρήσεως τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς δὲν συνεπάγονται κατ' ἀνάγκην τὴν μὴ εἰσαγωγὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς. Ἡ ἰδέα τινῶν, ὅτι αὕτη δὲν φέρεται εἰς κατάνυξιν, ὅτι δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν κτλ. προέρχεται νομίζω ἐκ προκαταλήψεως. Ἡ εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, ἣτις δύναται νὰ ἐκφράξῃ τόσον διαφόρους ψυχικὰς διαθέσεις, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διερμηνεύῃ καὶ τὴν κατάστασιν ψυχῆς δεομένης ἢ ὑμνουσῆς τὸν Θεόν.

Ἄλλὰ ποῖα τις εἶνε ἡ μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν εἰσαχθεῖσα; Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐπετέλεσε προόδους, ἀλλ' ἐν τούτοις νομίζω, ὅτι ἐρμηνεύει τὴν γνώμην πολλῶν ἐραστῶν τῆς καλῆς μουσικῆς, λέγων, ὅτι ἔχει ἰκανὸν ἀκόμη δρόμον νὰ διανύσῃ πρὶν ἢ ἀνταποκριθῇ ἐντελῶς πρὸς τὸν προορισμὸν τῆς. Ἐξαιρουμένων ὠρισμένων τινων τεμαχίων συντεθειμένων κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, εἰς τὰ ἄλλα δὲν ἀνευρίσκει τις πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἀρμονίαν μὲ ὅλην αὐτῆς τὴν μυστηριώδη δύναμιν. Ἡ συγνή, ἡ ἐνίοτε ἀδιάκοπος χρῆσις τῶν κυρίων συγχορδιῶν (accords principaux)¹, αἱ ἀλλεπάλληλοι τέλειαι πτώσεις (τέλειαι καταλήξεις — cadance complète), ἡ ἔλλειψις ἄλλου εἶδους καταλήξεων, ἡ ἔλλειψις τῆς ἀντιθέτου κινήσεως τῶν φωνῶν (mouvement contraire) καὶ ἰδίᾳ τοῦ βαθυφώνου πρὸς τὰς ἄλλας, τέλος ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀπροσδοκῆτου, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ πτωχὴ καὶ ἀτεχνος ἀρμονία, ἐπιφέρουσι ταχέως τὸν κόρον. Τὰς ἔλλειψεις ταύτας βεβαίως ἡ φιλοτιμία καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἰθυνόντων διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ καταλλήλου πλουτισμοῦ τῆς συλλογῆς, ταχέως θὰ ἀναπληρώσωσιν.

Ἄλλὰ τὸ μέγα λάθος τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου εἶνε τὸ ἐπόμενον: Ἐθεωρήθη, ὅτι δύναται νὰ λαμβάνωνται τὰ βυζαντινὰ μέλη καὶ νὰ ἀρμονίζωνται δῆθεν, προστιθεμένης δευτέρας φωνῆς ἀκολουθούσης τὴν πρώτην εἰς ἀπόστασιν δύο διαστημάτων (tierce) ἢ πέντε (sixte), κάπου δὲ καὶ κάπου καὶ τρίτης φωνῆς ὡς βαθυφώνου. Ἡ ἀρχὴ αὕτη εἶνε λίαν ἐσφαλμένη, εἶνε δὲ βεβαίως ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος διὰ νὰ μὴ ἔχωμεν οὔτε βυζαντινὴν οὔτε εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν. Ἄν τὰ βυζαντινὰ μέλη δύνανται νὰ ἀρμονισθῶσι, καὶ πῶς, εἶνε ζήτημα πολὺ ὑψηλότερον καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἄλυτον. Ἄλλὰ βεβαίως δὲν εἶνε αὐτὸς ὁ τρόπος τοῦ ἀρμονισμοῦ, ὅστις θὰ δια-

¹ Αἱ τρεῖς κύρια συγχορδία, ἣτοι αἱ ἀποτελούμεναι (εἰς τὴν κλίμακᾳ τοῦ Do) ἐκ τῶν εὐθόγγων δο-μι-σαλ, φα-λα-δο, σολ-σι-ρε, εἶνε αἱ ἀποτελοῦσαι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὴν κεντάδα.

τηρήσῃ εἰς τὴν βυζαντινὴν μουσικὴν τὸν χαρακτήρα τῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὰ βυζαντινὰ μέλη καταστρέφονται, παράγεται δὲ ἀνούσιόν τι μίγμα ἐστερημένον καὶ τῆς μελωδικότητος τῆς μιᾶς μουσικῆς καὶ τῆς ἀρμονίας τῆς ἄλλης. Ἡ ὁδὸς αὕτη πρέπει λοιπὸν ταχέως καὶ ὀριστικῶς νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Ἐκεῖ ὅπου δὲν εὐρέθη ἀκόμη τὸ κατάλληλον τετράφωνον ἔσμα, ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὸ βυζαντινόν, πρέπει νὰ ψάλλεται τοῦτο ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀπλότῃ.

Περαιόντες συνοψίζομεν τὴν γνώμην ἡμῶν ἐν τοῖς ἐξῆς: Ἡ τετράφωνος, δηλ. διὰ νὰ συνεννοῦμεθα καλῶς, ἡ καθαρῶς εὐρωπαϊκὴ μουσικὴ, εἶνε καλὸν νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει ὅμως νὰ γίνῃ ἐργασία, ὅπως ἐπιτευχθῇ ἀποτέλεσμα σοβαρότερον· νὰ εἰσαχθῇ μὲ ὅλην αὐτῆς τὴν θεῖαν δύναμιν, μὲ ὅλον αὐτῆς τὸ μεγαλεῖον τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἐπιβάλλον· νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν βυζαντινὴν ἰδίως εἰς τὰ ἀργὰ μέλη. Ἡ βυζαντινὴ νὰ διατηρηθῇ μὲ τὴν γλυκειὰν αὐτῆς μελωδικότητα, καὶ νὰ ἐναλλάσσῃ μετὰ τῆς τετραφώνου χρησιμοποιομένη ἰδίως εἰς τὰ σύντομα μέλη, διατηροῦσα δὲ ἄκρατον τὸν χαρακτήρα αὐτῆς. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν θὰ προσλάβῃ μεγαλοπρέπειαν, χωρὶς νὰ εἶνε ἀποκλειστικὴ ἀντιγραφή, διότι θὰ ἔχη τι διακριτικόν, θὰ ἔχη τι ὑπενθυμίζον τὴν καταγωγὴν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἐθνικότητα αὐτῆς.

ΣΤΑΜ. Δ. ΣΤΑΜΑΤΙΑΔΗΣ

Τὸ Καίριον

Ἐξ ἐντυπώσεων Ἀμερικανίδος

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν, ἐνῶ ὁ ὄνος μου μ' ἔφερεν ἐν μέσῳ πλήρους ἐρείπιων ἐδάφους, ἔφθασα ἐνώπιον τζαμίου τινὸς τόσο μικροῦ, ὥστε ἐφαίνετο μόλις ὡς βᾶσις διὰ τὸν ἐξαιρετὸν μιναρὲν του, εἰς ἀσύνηθες ὕψος ἀνατείνοντα. Κατέβην ἀπὸ τοῦ ὑποζυγίου. Τὸ μικρὸν τζαμίον ἦτο ἀνοικτόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ποτὲ δὲν τὸ ἐπεσκέπτοντο ξένοι, δὲν εἶχεν ἐπιστρώματα, καὶ ἄνευ ἐπικαλυμμάτων οἰωνδήποτε, ἀδύνατον ἦτο βέβηλα ὑποδημάτια, οἷα τὰ ἰδικά μου, νὰ ἐγγίσωσι τὸ ἔδαφός του· ὁ γηραιὸς, ἄκαμπτος φύλαξ μ' ἐκύταξε βλοσυρῶς ἅμα τὸ ἐπρότεινα. Ὑπέμνησα ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ περιμαζεύσῃ τὰς ψάθας καὶ τὰς θέσις κατὰ μέρος, λαμβάνων μπαξίσι, καθόσον τὸ μέρος ἦτο μικρόν. Ἄλλ' ὁ γηραιὸς φύλαξ ἔμεινεν ἀκλόνητος. Τότε ὑπεσχέθην αὐτῷ ὅτι θὰ δώσω δέκα εἰκοσάρια, ἦτοι τάλληρα, εἰς τοὺς τυφλοὺς. Γνωστὸν ὅτι οἱ τυφλοὶ εἶνε ἱεροὶ ἐν Καίριῳ, ἡ προσφορὰ ἄρα ἐγένετο δεκτὴ· ὅλον τὸ ψάθωμα ἐτυλίχθη ἐπιμελῶς καὶ ἐτέθη παρὰ τινὰ γωνίαν, οἱ τρεῖς ἢ τέσσαρες παρόντες μουσουλμάνοι ἀπεσύρθησαν, καὶ ἐπετρέπη εἰς ἐμὲ ἡ εἴσοδος. Ἡ γράφουσα εὐρέθη τότε ἐν πολυχρῶμῳ πλουσιωτάτῳ ναῶ. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐκ λεπτοῦ μαρμάρου, καὶ πᾶσα σπι-

θαμῆ τῶν τοίχων ἦτο κεκαλυμμένη με μωσαϊκὸν ἐκ πορφυροῦ λίθου καὶ ἰάσπιδος, ἐγκοσμουμένη μ' ἐπιχρῶσους ἐπιγραφὰς καὶ ἐδάφια τοῦ Κορανίου· ὁ ὑψηλὸς ἄμβων, ἐξ ἐρυθροξύλου ἦτο ὅλος σμιλευτὸς με πολυπλοκα σημεῖα καὶ με πλινθία ὀρειχάλκου. Ἡ κόγχη ἢ δεικνύουσα τὴν Μέκκαν, ἦτο ἐγκεχαραγμένη με ἀλάβαστρον καὶ με στίλβον μάργαρον. Τὸ μόνον ρῶς κατήρχετο διὰ τῆς θαμβῆς ὑέλου τῶν μικρῶν ἄνω θυρίδων, εἰς τεμνομένας ἀκτῖνας κινναβάρεως, ἴου καὶ χρυσοῦ. Τὰ ἀρχαῖα ψηφιδωτὰ ἔργα τῶν τζαμιῶν τοῦ Καίρου εἶνε συντεθειμένα ἐκ σμικρῶν πλινθίων μαρμάρου καὶ μαργαρώδους ὕλης κατὰ γεωμετρικὰ σχήματα. Θαυμαστὴ δὲ εἶνε ἡ περιττότης τῶν μικρῶν πολυπλόκων ἐγγλυφῶν. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν μας πέντε τυφλοὶ εὐρέθησαν τεταγμένοι εἰς γραμμὴν παρὰ τὴν θύραν. Δύσκολον δὲν θὰ ἦτο νὰ περισυλλεθῶσι καὶ πενήκοντα.

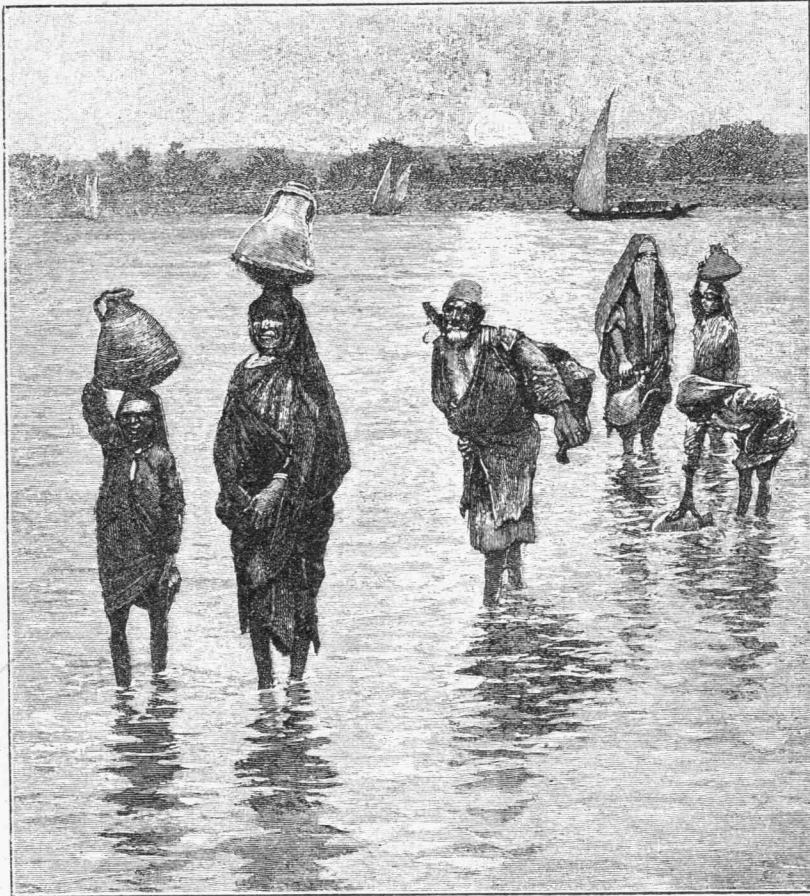
Δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, τί εἶνε τὸ σχῆμα ἐνὸς τζαμιῦ, τὸ ἐξωτερικόν του; Με τί ὁμοιάζει; Εἶσαι πολὺ βεβαιότερος περὶ τοῦ σχήματος τούτου πρὶν φθάσῃς εἰς τὴν πόλιν τοῦ Χεδίβη ἢ ἀφοῦ ἔφθασῃς· καὶ ἀφοῦ ἐπισκεφθῆς τρία ἢ τέσσαρα τζαμιά καθ' ἑκάστην ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, ἢ ἐνάρχεια τῆς πρώτης ἀρχετύπου ἰδέας σου, ὅποια ἦτο, οἴχεται ἔσαι. Τὰ τζαμιά τοῦ Καίρου ἐπιπροσθούνται τόσον ἀπὸ ἄλλα κτίρια, εἶνε τόσον περικυκλωμένα καὶ διηγωνισμένα ὑπ' αὐτῶν, ὥστε ὀλίγον μόνον δύνασαι νὰ ἴδῃς ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τῶν· ἐνίοτε εἶνε ὁρατὴ πρόσοψις τις ἐξωγραφημένη, ἀλλὰ πολλάκις εἰς πυλῶν φαίνεται μόνον. Δύναται τις νὰ ἐξαίρεσῃ τὸ τζαμίον τοῦ Σουλτάν Χασάν. Τὸ τζαμίον τοῦτο ἴσταται καθ' ἑαυτὸ οὕτως ὥστε δύνασαι ἂν θέλῃς νὰ περιπατήσῃς γύρω του. Τὸ κύριον ἐνδιαφέρον τοῦ περιπάτου (διότι τὸ ἐξωτερικόν, πλὴν τοῦ βαθέος προνάου, ὅστις δὲν δύναται σχεδὸν νὰ ὀνομασθῇ ἐξωτερικόν, δὲν εἶνε ὠραῖον) ἔγκειται εἰς τὴν σκέψιν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ τοῖχοι ἐκτίσθησαν ἐκ λίθων μετακομισθέντων ἀπὸ τὰς πυραμίδας, ἴσως μεταξὺ αὐτῶν, με τὰ πρόσωπα ἔσω ἐστραμμένα, νὰ ὑπάρχωσιν ὄγκοι τοῦ ἀπολεσθέντος ἐκείνου περιβόλου τῶν γιγαντων δῶν τάφων, περιβόλου ὅστις ἐκαλύπτετο ἀπὸ ἱερογλυφικῶν. Νῦν ὅτε τὰ ἱερογλυφικὰ δύνανται ν' ἀναγινώσκονται, δυνατὸν νὰ μάθωμεν μίαν ἡμέραν τὴν ἀληθῆ ἱστορίαν τῶν μνημείων τούτων, κατεδαφισμένης δωδεκάδος τινὸς ἐκ τῶν τζαμιῶν τοῦ Καίρου. Ἀλλ' ἐκτός ἐάν ἢ ἐπιτροπὴ ἐξυπνήσῃ, ὁ κόπος οὗτος δὲν θὰ χρειασθῇ διὰ τὸ κτίριον τοῦ Σουλτάν Χασάν, ὅπερ καταπίπτει τεμάχιον πρὸς τεμάχιον ἀφ' ἑαυτοῦ. Τὰ τζαμιά τοῦ Καίρου δὲν εἶνε ὠραῖα ὡς ἑλληνικὸς ναὸς ἢ ὡς ἀρχαῖα ἀγγλικὴ μητρόπολις. Τὸ θέλητρον τῆς τῶν Σαρακηνῶν ἀρχιτεκτονικῆς ἔγκειται μᾶλλον ἐν τῇ διακοσμῇ ἢ ἐν τῇ χειρισμῶ τῶν ὄγκωδων μορφῶν. Τὸ περιτέχον τῶν Ἀράβων τεκτόνων ἐξεδηλώθη ἐν τῷ διακόσμῳ, ἐν τῇ πλουσίᾳ διαθέσει τῶν χρωμάτων· οὗτοι εἶχον ἀτελευτήτους ἰδιοτροπίας, ἀτελευτήτους φαντασιοκοπίας, καὶ τὰς ἐξέφραζον ὅλας, ὅσον κάλλιον ἠδύναντο, διότι ὅλα ἦσαν ὠραῖα. Τὸ αὐτὸ ἐλεύθερον πνεῦμα ἐνέπνευσε τὸν ἐπιβάλλοντα ὄγκον τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιῶν τῆς Γαλλίας καὶ Γερμα-

νίας. Ἀλλ' οἱ Ἀράβες δὲν ἠγάπων τὸ ὄγκωδες· ἀνέπτυσσον τὴν ἐλευθερίαν τῶν εἰς ἐρασιμαίαν φαντασιοκοπίας. Ἡ μόνη θρασυτής των ὡς ἀρχιτεκτόνων ἦτο ὁ μιναρῆς.

Οὗτος εἶνε πιθανῶς ὁ χαριέστατος πύργος ὃν δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Ἐν Καίρῳ τὸ πλοῦσιον τῶν διακόσμων του καὶ τὸ γλυκὺ κίτρινον τοῦ λίθου, ἐξ οὗ ὠκοδόμηται, αὐξάνουσι τὴν καλλονὴν του. Ἀναλλοιώτως λιγύς, λεπτύνεται τὸ πάχος καθ' ὅσον ἀνατείνει πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀναφέρων ἐλαφρῶς μαζί του δύο ἢ τρεῖς ἐξώστας, ὑποβασταζομένουσ ὑπὸ σταλακτιτῶν, καὶ ἀπολήγων εἰς μικρογραφικὴν κίδαριν καὶ ἡμισέληνον. Οἱ σταλακτίται οὗτοι ἢ κρεμάθραι δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῆς τῶν Σαρακηνῶν ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐχρησίμευσον κατ' ἀρχὰς ὡς κοσμήματα περικαλύπτοντα τὴν μετάβασιν ἀπὸ τετραγώνου αὐλῆς εἰς θόλον. Ἀλλὰ ταχέως ἐξέφυγον ἀπὸ τῆς μιᾶς χρήσεως, καὶ νῦν πληροῦσιν ἀραβικὰς γωνίας καὶ κόγχας καὶ ὑποβαστάζουσιν ἀραβικὰς καμπύλας τόσον καθολικῶς, ὥστε διὰ πολλοὺς ἡμῶν καὶ μόνον τὸ διάγραμμα ἐνὸς ἐπὶ χάρτου ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην ὅλον τὸ σύστημα τῶν μνησοσκεπᾶστων θόλων καὶ πύργων τῆς Ἀνατολῆς.

Τὰ ἐν Καίρῳ τζαμιά λέγονται παριστῶντα τὰ καθαρῶτατα ὑφιστάμενα σχήματα τῆς τῶν Σαρακηνῶν ἀρχιτεκτονικῆς. Καὶ μετὰ τῆς ἀρίστης μνήμης ἐν τούτοις δὲν δύναται τις νὰ ἴδῃ καταλεπτῶς ὅλα τὰ δείγματα ταῦτα τῆς καθαρότητος, ἐκτός ἂν ἐγκατασταθῇ διαρκῶς ἐν Καίρῳ (καὶ εἶνε γνωστότατον ὅτι, ὅταν κατοικῇ τις εἰς ἐν μέρος οὐδέποτε ἔρχεται εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀξιοθεάτων, ὅσα ἄλλοι ὁδοιποροῦσι χιλιάδες μίλια διὰ νὰ ἴδωσι). Τούτου ἕνεκα οἱ περιηγηταὶ τάχιστα ἐκλέγουσιν ἐν εὐνοοῦμενον καὶ ἐπαναπαύοντα εἰς αὐτό, ἐξυμνοῦντες αὐτὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα, οὕτως ὥστε ἀκούεις ἄλλους ἐπαινοῦντας τοῦτο καὶ ἄλλους ἐκεῖνο. Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἀφοῦ ἐξομολογηθῶ τὴν ἀδυναμίαν μου πρὸς τὰ τζαμιά τὰ μὴ μνημονεύμενα ἐν τοῖς ὁδηγοῖς, τὰ μὴ ἔχοντα ἐπικαλύμματα διὰ τὰς ψάθας, ὁμολογῶ ὅτι θαυμάζω τὸ ἐπιτάφιον τζαμίον τοῦ Καίτ βέη. Εἶνε ἔξω τοῦ κυρίως Καίρου, μεταξὺ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων ἡμειρεπωμένων κτιρίων, τῶν καλουμένων Τάφοι τῶν Καλιφῶν. Ἰσταται ἐλεύθερον, καὶ ὁ λαξευτὸς θόλος καὶ ὁ μιναρῆς του ἀποκαλύπτονται εὐκρινῶς. Θὰ ἐχρειάζοντο σελίδες πρὸς περιγραφήν τοῦ φανταστικοῦ κάλλους ἐκάστης τῶν λεπτομερειῶν του, ἐντός τε καὶ ἐκτός, καὶ ἀρκεῖ ὅπως καὶ ἂν ἔχη ἢ ἐναλλαγὴ τῶν λέξεων κομψότης, ψηφιδωτόν, μιναρῆς, ἀραβοῦργημα, ἰάσπις καὶ μάργαρον.

Ἐν τῶν μεγάλων συμβεβηκότων τοῦ χειμῶνος τοῦ 1890 ἦτο τὸ ἀνοίγμα τοῦ νέου Μουσείου τῶν Αἰγυπτιακῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη συλλογὴ, ἣτις ἄχρι τοῦδε ἦτο πολὺ κακῶς διευθετημένη, ἐγκατεστάθη νῦν ἐντός ἐνὸς τῶν μεγάλων θειρῶν παλατιῶν, τῶν ἰδρυθέντων ὑπὸ τοῦ πρώην Χεδίβη Ἰσμαήλ. Ὅπως μεταβῆ τις ἐκεῖσε διέρχεται διὰ τῆς νέας συνοικίας καὶ διαβαίνει τὴν ὠραίαν τοῦ Νεῖλου γέφυραν. Ὅχι μόνον καταβρέχονται ὅλα

ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΙΛΟΥ

αὶ ὁδοὶ αὐταὶ, ἀλλὰ καὶ ὁ πεζοπόρος δύναται νὰ ἔχη ὕδωρ, ἂν ἐπιθυμῇ. Μεγάλα πῆλινο λάγηνοι ἐπὶ ἀραμπάδων ἴστανται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ κυπέλλου προσηρηθέντος, καὶ ὁ σακκάς μεταφέρει πανταχόσε πρὸς πώλησιν τὸ ἐρατεινὸν ὕδωρ τοῦ Νείλου. Ἄρτοπῶλα παρελεύουσιν ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τὰ ὑπαίθρια μαγειρεία, μετ' ἐστρωμένων τραπέζων, ὅπου ἡ πτωχοτέρα τάξις σιτίζεται. Ὀλίγον παρέκει εἶνέ τις βέβαιος ὅτι θὰ συναντήσῃ ἀγέλην καμήλων. Ἄμα τὰς ἴδῃ ὁ περιηγητὴς δὲν δύναται νὰ μὴ ἐπιφωνήσῃ «ὦ!» Ἐν τῇ διανοίᾳ πολλῶν Ἀμερικανῶν ἡ κάμηλος ἔμεινεν ὡς ἡ συνοδὸς τῶν οὐρῶν καὶ τῶν χανουμισσῶν, ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὅτε εἶδον ἐν τοῖς μεγάλαις ἵπποδρόμοις τὴν πομπώδη παρέλασιν τοῦ χαρμεῖου, εἶδος φανταστικῆς παραστάσεως. Βραδύτερον ἢ ἐντύπως αὕτη δυνατόν ν' ἀνεμίχθῃ μετὰ τῆς στερεοτύπου εἰκόνας τοῦ Ἀραβός, τοῦ ὀδηγοῦντος ἐν τῇ ἐρήμῳ τὴν κάμηλον, ὑπὸ τὸν ἐρυθραίνόμενον ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ δύνοντος ἡλίου οὐρανόν. Ἀλλὰ βλέπων τις ἐνταῦθα τὰς καμήλους μεταφερούσας λίθους καὶ πλίνθους, φαντάζεται ὅτι ἐφθασεν εἰς τόπον ὄνερων.

Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν δὲν σπαταλῶσι τὸν θαυμασμόν των διὰ τὴν ἀνατολικότητα τῆς καμήλου. Ἀλλὰ μανθάνομεν ἐν καιρῷ ὅτι ἐπηνέθη δι' ἀρετὰς τὰς ὁποίας δὲν ἔχει. Εἶνε φιλόπονος, ἀλλ' ἐξορλεῖ ἀδικόπως τὴν φιλοπονίαν τῆς· δυνατόν νὰ μὴ ἐνοχλῇ

τινα μετὰ τὴν δίψαν τῆς, ἀλλ' ἐκδικεῖται διὰ τοῦ βόγγασμου τῆς. Ἐκεῖθεν τῆς γεφύρας τοῦ Νείλου φθάνει τις εἰς ἀγρὸν πλήρη ἐκ τῶν ζώων τούτων, ὄλων γονατιζόντων κατὰ τὸν ἰδιόζοντα αὐτοῖς ἀλλόκοτον τρόπον, μετὰ τὰ ὀπίσθια σκέλη των ἀνεστραμμένα· ἐκεῖθεν σηκώνουσι τοὺς μακροὺς λαιμούς των διὰ νὰ κυττάξουν τοὺς διαβάτας. Ἀλλ' ὅπως ἐκτιμήσῃ τις τὸν λαιμὸν καμήλου πρέπει νὰ ἐπιβαίνει ὄνου· τότε, ὅταν τὸ ζῶον ἐρχεται ὀπίσθεν καὶ ὑψοὶ τὸν τράχηλον, ὁ λαιμὸς του φαίνεται ὅτι εἶνε τὸ ὑψηλότερον πρᾶγμα ἐν Καίρῳ, ὑψηλότερος τῆς αἰμίου.

Ἐκεῖθεν τῆς γεφύρας ἡ ὁδὸς παραπορεύεται τὸν ποταμόν. Τὸ παλάτιον ἴστανται χωριστὰ ἀπὸ τὸ χωρίον καὶ περικυκλοῦται ἀπὸ εὐρεῖς κήπους. Ἀντικρὺ τῆς κεντρικῆς στοᾶς εἶνε ὁ τάφος τοῦ Μαριέτ πασᾶ, ἱδρυτοῦ τοῦ μουσείου, ὑψηλὴ σαρκοφάγος ἀντιγεγραμμένη ἐξ ἀρχαίου. Ὁ Μαριέτ πασᾶς κατήγετο ἐκ Βουλώνης. Δεῖγμα τι μουμίας ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνη τῶν σχολείων ἐπέσυρε τὸ πρῶτον τὴν προσοχὴν του πρὸς τὰς αἰγυπτιακὰς ἀρχαιοτήτας, καὶ τῷ 1850 ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Χεδίβης Σαῖδ τῷ ἐπέτρεψε νὰ ἱδρῦσῃ μουσεῖον, καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Σαῖδ Ἰσμαῆλ ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ ἐνεργήσῃ ἀνασκαφάς, ἀναθεῖς εἰς τὴν φροντίδα του ὅλας τὰς ἀρχαιοτήτας τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Μαριέτ ἔκαμε χρῆσιν τῆς πληρεξουσιότητος ταύτης μετὰ νομοσύνης καὶ δραστηριότητος, ἀφιερῶσας εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς του τριακονταετὲς διάστημα. Ἐτελεύτησεν ἐν Καίρῳ, ἐν ἡλικίᾳ 61 ἐτῶν, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1882. Ὁ Γάλλος οὗτος κατώρθωσε πολλὰς σπουδαίας ἀνακαλύψεις, καὶ περιέσωσε τῇ Αἰγύπτῳ τὰς ὑπολοίπους ἀρχαιοτήτας· πρὸ τοῦ καιροῦ του, οἱ θησαυροὶ τῆς ἐκλέπτοντο καὶ ἐπωλοῦντο ἀπὸ ὄλους.

Ὁ συλλογισμὸς ὁ ἐπιφοιτῶν εἰς ὄλους τοὺς περιηγητὰς ἐν τῇ παραδόξῳ ταύτῃ χώρᾳ εἶνε πόσοι καὶ πλουσιώτεροι θησαυροὶ θὰ μένωσι κεκρυμμένοι! Ἡ μάστις πασῶν περισπούδαστος τῶν προσφάτων ἀνακαλύψεων ἦτο ἡ εὐρεῖς τῶν Φαραῶ, τῷ 1881. Ἡ ἱστορία τῆς εὐρέσεως ταύτης ἐδημοσιεύθη πανταχοῦ τοῦ κόσμου, καὶ δὲν θὰ εἶχε τὸν τόπον τῆς ἐδῶ. Ἀλλὰ πολὺ τυχερότερος θὰ ἦτο, ὅστις ἤθελεν ἀκούσῃ ἀπ' εὐθείας τὴν διήγησιν ἐκ στόματος τοῦ Αἰμιλίου Βρούξ, τοῦ φύλακος τοῦ μουσείου, καθ' ὅσον ἡ βραχεῖα καὶ ζωντανὴ διήγησις του μέγιστον προσθέτει θέλητρον εἰς τὰ ἐκπληκτικὰ γε-

ΑΙΓΥΠΤΙΑ

γονότα. Οἱ ἰθύνοντες τὰ τοῦ μουσείου ὑπόπτευσαν ἀπὸ ἐτῶν ὅτι κάποιος εἰς τὰς Θήβας εἶχεν ἀνακαλύψῃ κλειστὸν μέχρι τοῦδε τάφον· διότι ἐπιτάφια ἀγαλμάτια, πάπυροι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα, ὅλα σπουδῆς ἄξια, εἶχον προσφερθῆ πρὸς πώλησιν ἐκεῖ ἀνὰ ἓν, καὶ ἠγοράσθησαν ὑπὸ περιηγητῶν, οἵτινες, ἐπιστρέψαντες εἰς Κάιρον, ἐπέδειξαν τοὺς θησαυρούς, χωρὶς νὰ ἐννοῶσι τὴν ἀξίαν των.

Τοῦτο κατέστησε τοὺς ἀρμοδίους προσεκτικούς, καὶ αἱ ὑποψίαι ἐπὶ τέλους συνεκentrώθησαν ἐπὶ τινὰ οἰκογένειαν· οἱ Ἄραβες οὗτο τὸ ὠμολόγησαν τέλος, καὶ ἔδειξαν τὸν δρόμον πρὸς τι μέρος οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ καλουμένου Δεῖρ-ἔλ-Βααρί, ὃν ἐνθυμοῦνται ὅλοι οἱ ἐπισκεφθέντες τὰς Θήβας. Ἐκεῖ, ἐμπλεως ἄμμου, ὑπῆρχε κρύπτη τις ὄχι ἀνόμοιος πρὸς φρέαρ, ἣν εἶχεν ἀνακαλύψῃ τυχαίως εἰς ἄνθρωπος. Ἀποκομισθείσης τῆς ἄμμου, τὸ στόμιον κρυφίας σήραγγος ἐπεράνη ὑποκάτωθεν, καὶ ἡ σήραγξ αὕτη ἔφερεν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ λόφου, ὅπου, ἐν τινι θαλάμῳ, εἴκοσι ποδῶν ὕψους, ἦσαν συσσωρευμένα τριάκοντα ἢ πλείονες θῆκαι μومιῶν, πολλαὶ αὐτῶν κε-

κοσμημένα μετὰ τὴν βασιλικὴν ἀσπίδα. Αἱ μومίαι ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν αἱ τοῦ Σηθὶ τοῦ Α', τοῦ κατακτητοῦ ὅστις διήλασε μέχρι Ἀσίας ὡς ὁ Ὀρόντης· καὶ τοῦ Ῥαμπσῆ τοῦ Μεγάλου (Σεσώστριδος καλουμένου παρ' Ἑλλήσι), τοῦ τυραννήσαντος τοὺς Ἰσραηλίτας· καὶ τοῦ Σηθὶ τοῦ Β', τοῦ Φαραῶ ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ ἐξοδος, μετὰ καὶ ἄλλων μοναρχῶν καὶ οἰκείων αὐτοῖς ἡγεμονοπαίδων καὶ ἱερέων. Κατὰ τινὰ ἀγνωστον χρόνον αἱ μومίαι αὗται θὰ ἐλήφθησαν ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐκ βράχου τάφων ἐν τῇ τρομερῇ ἐκείνῃ ἀποκαλυπτικῇ Κοιλιάδι τῶν Βασιλέων, οὐ πόρρω ἀπεχούση, καὶ ἐκρύβησαν εἰς τὸν ἀκατέρυχτον τοῦτον θάλαμον. Οὐδεὶς γινώσκει διατί ἐγένετο τοῦτο· μνεῖα τις καὶ ἐξήγησις τοῦ πράγματος δυνατὸν οὐχ ἦττον ν' ἀνακαλυφθῆ. Ἀλλὰ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον πᾶσα γινώσις περὶ τῆς κρύπτῆς εἶχεν ἀπολεσθῆ, καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν οἱ Φαραῶ μέχρι τοῦ Ἰουλίου 1881. Ἦώρα κατέπλευσαν μετὰ τούτους αἰῶνας τὸν Νεῖλον καὶ μετεκομίσθησαν εἰς Κάιρον. Ἦώρα τέλος πάντων ἀναπαύονται ἐπισήμως ἐν δώματι δυναμένῳ προσφυῶς νὰ ὀνομασθῆ αἴθουσα τοῦ θρόνου.

Φθάνεις εἰς τὴν μεγάλην ταύτην σταυροειδῆ αἴθουσαν δι' ὥραίας διπλῆς κλίμακος, καὶ ἄμα εἰσερχόμενος βλέπεις τοὺς Φαραῶ τεταγμένους ἐν μεγαλοπρεπεῖ κύκλῳ, ὅσον δὲ ἄφροντις ἢ ἀνιστόρητος καὶ ἂν εἶσαι, σοῦ ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσιν. Οἱ χαρακτῆρες εἶνε ἐναργεῖς. Τινὰ τῶν ὄφρων προσώπων μετέχουσι σεμνοπρεπειᾶς· ἄλλα δεικνύουσιν ἐμφραντικὴν ἀποφασιστικότητα καὶ δύναμιν. Περιέργον δὲ ὅτι ἐν τούτων ὁμοιάζει πολὺ μετὰ τὸν Βολταῖρον. Τοῦτο ὅμως ἴσως ὀφείλεται μᾶλλον εἰς τὸ ὅτι ὁ Βολταῖρος πολὺ ὁμοιάζει μετὰ μومίαν ζῶν. Πῶς ἤθελε φανῆ, ἡ ἰδέα ὅτι τὰ πλάσματα τὰ μέλλοντα νὰ γεννηθῶσι περὶ τὰ 5,000 μ. Χ. θὰ ἠδύναντο ἐν τῇ γῶρᾳ τῇ καλουμένῃ νῦν Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις τῆς Ἀμερικῆς (πῶς ἄρα θὰ κλιθῆται τότε;) νὰ μελετῶσιν αὐτομάτως τοὺς χαρακτῆρας ἐνίων ἐκ τῶν προέδρων μας, τοῦ Οὐάσιγκτωνος καὶ τοῦ Λίγγολν, φέρ' εἰπεῖν; Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἀφοῦ ἐπισκερθῶμεν τὴν Αἴγυπτον, ὅλοι μανθάνομεν νὰ μισῶμεν τοῦ ταριχευτοῦ τὴν τέχνην· ὅσοι ἀνέπλευσαν τὸν Νεῖλον, καὶ ἐθεώρησαν τὰ οἰκτρὰ λείψανα τῆς θνητότητος προσφερόμενα εἰς πώλησιν ἐκεῖ παρὰ τὰς ὄχθας ὡς τυχαῖα ἐμπορεύματα, γίνονται ἀμέσως συνήγοροι τῆς ἀποτεφρώσεως τῶν νεκρῶν.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

Α. Π.

